

DISSERTAATIO
TÄYDELLISEN IHMISYYDEN IDEAN
MÄÄRITTELEMISEKSI

jonka

Kuninkaallisen Turun Akatemian maineikkaan Filosofisen Tiedekunnan luvalla
Kuninkaallisen Akatemian kirjastonhoitajan

FRANS M. FRANZENIN

TOIMIESSA PREESEKSENÄ

tarjoaa vaatimattomasti julkiseen tarkastukseen
pohjanmaalainen

JACOB ABRAH. STRÖMMER

Pienessä auditoriossa 21. kesäkuuta 1798

aamupäivällä totuttuun aikaan

TURUSSA

Frenckellin kirjapainossa

Erittäin kunnioitettavalle ja maineikkaalle

MIEHELLE

HERRA

Maisteri JACOB STENIUKSELLE

Jumalassa yhdistyneiden Pielisjärven, Nurmeksen ja Juuan kirkkojen ansioituneelle

pastorille ja kirkkoherralle

hurskain mielin kunnioitettavalle enolle ja hyväntekijälle

tämän työn omistaa

hänen kunnioitettavan ja maineikkaan

nimensä

uskollinen palvelija

Jacob Abrah. Strömmer

§ 1

Kun sanomme, että jokin olio on täydellinen¹ tai vertaamme sitä käsitelajiin, johon se kuuluu, pidämme sitä täydellisenä, jos se sopii täysin tuohon käsitteeseen. Niinpä luokittelen tiellä kohtaamani henkilön täydelliseksi mustaksi², jos hänen kuvailunsa sisältää kaikki ne piirteet, jotka erottavat mustat muista kansoista.

Yksittäistä asiaa tarkasteltaessa vertaamatta sitä muihin ihailemme sen kaikkien osien tarkoituksenmukaista harmoniaa. Siten pidän kelloani täydellisenä, jos se osoittaa tarkasti ajan kulun.³

Kummassakin tapauksessa on huomioitavissa, että ymmärryksessäni on etukäteen määriteltynä idea (vanhat filosofit kutsuivat sitä nimellä *pronoia*, ”ennakkokäsitys”)⁴, johon rinnastan täydellisenä pitämäni asiaa niin kuin prototyyppiin.

Siispä aikoessamme arvioida ihmisyytemme täydellisyyttä, meidän on ensin määriteltävä täydellisen ihmisyyden *pronoia* tai yleinen idea, johon vertaamme itseämme nähdäksemme, olemmeko sellaisia kuin ihmisten tulee olla.

§ 2

Tämän idean ymmärretään sisältävän yhteen sopivia asioita, joita yksittäisillä ihmisillä on keskenään ja jotka erottavat heidät muista, ei-ihmisistä. Idean voi myös ymmärtää kuvailemalla sitä sen päämäärän avulla, jonka tavoittelemiseen ihmisluonto on säädetty. Näistä puhuimme aluksi.

Mutta vaikka näyttäisi olevan kaksi täydellisen lajia, ne kuitenkin sopivat yhteen, niin että toista kuvailtaessa määritellään toistakin. Sillä juuri ne kaikki ihmislajille ominaiset asiat yhdessä muodostavat myös sen päämäärän.⁵

Meidän pitää siis päätellä tämä päämäärä niistä asioista, jotka erottavat ihmisen muista, jotta voisimme muovata itsellemme käsityksen tavoittelemastamme täydellisen ihmisyyden ideasta. Tarkasteltuamme täydellisen käsitystä olemme pian vakuuttuneita siitä, ettei sitä voi tarkastellakaan muutoin kuin järjellä päättelemällä niistä eri asioista, joiden kokemus osoittaa kuuluvan ihmisluontoon.

§ 3

Täydellisyys (sallittaneen käyttää tätä ja muita sanoja, joilla ei latinassa ole samaa tiettyä merkitystä kuin filosofiassa) ei ole oliossa itsessään, vaan se liitetään olioon järjellä.

Mitä muuta musiikkilaitteen kaikkein soinnikkainkaan soitto on kuin vain huilusta ulos puristuvan ilman korvia tärisyttävää liikettä, ellei kuulijan ymmärrys kokoa sitä sopusoinnuksi? Luonnon koko järjestelmä ei siten ole muuta kuin kokoelma tai ketju erilaisia ilmiöitä, ellei tarkkailijan järki tajua sen yhtenäisyyttä; se ei myöskään ole täydellinen, jollei se näytä järjestä täydelliseltä. Älä kuitenkaan tee tästä sitä johtopäätöstä, että luonnon täydellisyys on ihmisen ajattelun luoma turha kuvitelma. Niin kuin kuulija ei voi käsittää soittolaitteen harmoniaa, ellei soittajan mieli ole sitä aiemmin käsittänyt ja ellei hän ole tehnyt sitä musiikkilaitteen avulla muille ymmärtäville käsitettäväksi, siten ihmisjärki ei kuvittele luonnon täydellisyyttä, vaan sen ehdoksi ajatellaan, että luoja järki on sen ajatellut ja tehnyt sen fyysisten ilmiöiden tukea käyttäen muille järjellisille ajateltavaksi.

Tästä johtuen on ilmeistä, että ihmisen täydellisyys on juuri järjen idea, ei kuitenkaan sen sepittäjä vaan sen ihmisluontoon kuuluvista asioista päättelemä.

§ 4

Filosofit ovat määritelleet tämän idean yleensä epätarkasti, koska he eivät ole asettaneet ihmisluonnolle tiettyä päämäärää.

Se voidaan määrittää kahdella tavalla: joko tarkastelemalla ihmiskunnan historiasta, mitä ihmiset ovat erityisesti tavoitelleet maan päällä ja missä he ovat olleet eteviä, tai tutkimalla ihmisluonnon perusteita ja sen välttämätöntä tilaa.

Historiatietä ovat käyttäneet ne, jotka ovat jääneet epätietoisuuteen siitä, syntyykö ihminen onnellisuuteen vai kurjuuteen, hyveeseen vai kelvottomuuteen, tähänkö ainoaan vai myös tulevaan elämään?

Kuitenkin monista historian maalaamista inhimillisten asioiden kuvauksista päätellään epäilemättä, että kaikki kuolevaisten teot ja yritykset tähtäävät onnellisuuden saavuttamiseen. Mutta kukin yksittäinen ihminen muokkaa siitä itselleen oman ideansa; tätä mieluisan tai epämieluisan aistikokemuksen synnyttämää, sitten mielikuvituksen, ymmärryksen ja järjen eri tavoin muuntelemaa ideaa hän tavoittelee, mutta koska se aina pakenee ja näyttäytyy ilmassa leijuvan näyn tavoin ainoastaan kaukaisuudessa ja maan yläpuolella, hän ei voi koskaan sitä täysin saavuttaa.

§ 5

Tästä on lupa aavistaa, että eläinten rientäessä turvallista ja suoraa tietä kohti määränpäättään ihminen on määrätty johonkin korkeampaan ja ylevämpään kuin halujen tyydyttämiseen ja alati haihtuvan ja kuvitellun varjokuvan kaltaisen onnellisuuden tavoittelemiseen.

Ratkaisevimmit näyttää tietoisuuden arvokkuus ihmisessä, vieläpä ihmisessä joka on hädin tuskin irrottautunut elukkamaisesta barbariasta tai joka on vetäytynyt ylellisten aistinautintojen häpeälliseen turmelukseen, hänen tapauksessaan tosin sekavasti mutta kuitenkin voimakkaasti, kun ihminen hätkähtää äkillisten aistiärsytysten täyteistä iloa ja kun hän sekoittaa nykyhetkeen, jossa eläimet yksinomaan elävät, nautintoa jos tuskaakin sekä toivoa ja pelkoa tulevasta ja muistoja menneestä.

Koulutuksen levittyä tämä tietoisuus on jo useimmissa ihmisissä ennakoarvostelmana. Mutta mistä tämä näkökanta on ensisijaisesti peräisin?

§ 6

Heti kun ihmiskunta jätti taakseen lapsuuden tietämättömyyden, se tunsi, että sen oli saatava aikaan jotain, minkä perusteista sen olisi vastedes tehtävä tiliä. Tunto pahasta, jonka välitöntä syytä ihmiset eivät nähneet, ja hirvittävien luonnonilmiöiden kummastelu synnyttivät mielikuvan ihmiselle suuttuneista häntä suuremmista olennoista. Tästä nousivat pian esiin ajatukset, että ihmisen on noudatettava korkeamman tahtoa, että sen laiminlyönti aiheuttaa syyllisyyttä ja että syyllisyyttä seuraa rangaistus.

Moraalin todistetaan olevan peräisin ihmisen ajattelun vanhimmista jalanjäljistä, joita kohdataan lähes kaikkien kansojen varhaisissa myyteissä, sekä siitä, mitä kerrotaan vielä nykyäänkin Amerikan ja Afrikan metsissä harhailevien villikansojen taikauskosta.

Mutta vaikka taikausko on ikään kuin hyveen kättilö, arvioimme sen kuitenkin syntyneen ihmissielun sisäisestä voimasta, nimittäin järjestä. Se näyttää luovuttavan kyvykkään vapautensa, joka ei riipu ulkoisista asioista, myöntymällä jonkin luonnonjärjestyksen ulkopuolisen mielen alaiseksi. Ihmisellä on tapana etsiä taivaallinen alkuperä niille sielua sisäisesti liikuttaville asioille, joiden ulkoisia syitä hän ei näe; sen tähden monet ovat uskoneet olevansa jumalallisen vaikutuksen inspiroimia, kun jokin uusi selkeä ja elävä ajatus on yhtäkkiä tunkenut heidän mieleensä.

§ 7

Ihmisen historia todistaa, että ihmisrajille syntyi jo varhaisessa lapsuudessa onnellisuuden tavoittelemisen lisäksi käsitys hyveestä; se on läheisessä yhteydessä uskontoon, joka jumalallisen oikeudenmukaisuuden ja tulevan elämän pelolla ja toivolla saa aikaan moraalisen lain rangaistusmääräyksen. Edelleen historia todistaa, että ei ole olemassa yhtään, vaikka kuinka barbaaristakaan, kansaa, joka ei osoittaisi hyveen ja uskonnon kenties sekavia ja taikauskaisia mutta yhtä kaikki jonkinlaisia alkeita. Tämän johdosta filosofit ovat päätelleet, että ihminen on tarkoitettu onnellisuuden lisäksi myös hyveeseen ja uskontoon.

Ihmisen historiasta ei kuitenkaan voi päätellä näin sen päämäärään täysin vaarattomasti. Historia nimittäin osoittaa sen, mikä ihminen on ollut, ei sitä, mitä hänen pitää olla. Vaikka hyve ja uskonto syntyivät varhain, ja vaikka niitä tavataan kaikista ihmisyyhteisöistä, ne kuitenkin peittyvät niin paksuun taikauskon kuoreen, että järki on vain hyvin hitaasti päässyt tunkeutumaan esiin. Missä järkeä ei ole vielä ilmaantunut, hyveen ja uskonnon ulkoisia ja aistittavia asuja on pidetty hyveenä ja uskontona itsenään. Kukapa ei tietäisi niitä hirvittäviä tekoja, joita taikausko on toimittanut hyveen ja uskonnon pyhittämissä nimissä?

Tämän vuoksi ihmisten aikomuksista ja yrityksistä päätellen on vaikea ratkaista, onko järjellä ja uskonnolla varustettava hyve jotain muuta kuin onnellisuutta, jota näemme heidän tavoittelevan, vai onko se taikauskon synnyttämä, häpeällisiä hirmutekoja jatkuvasti aiheuttava hurmioitunut harhaluulo.

Määritelläksemme ihmisluonnon varman ja kestävänsä päämäärän meidän ei tule kuvailla sitä ihmisen voimainkäytöllä, joka on vaihtelevaista ja usein järjetöntä, vaan näiden voimien luontaisella pyrkimyksellä, joka on yksi ja välttämätön.

§ 8

Mikä siis on ihmisluonnon välttämätön pyrkimys? Ihmisluonto on kaksinainen, minkä vuoksi myös sen tila on kahtalainen: aistia ja järkeä. Aistit pyrkivät onnellisuuteen, järki hyveeseen.

Kaikesta aistimastaan ihminen ei osaa olla haluamatta mieluisaa ja olla hyljeksimättä epämieluisaa.

Nimittäin juuri tässä asiassa eläimet eroavat kasveista, jotka tosin voivat reagoida ärsytykseen (esimerkkinä tunnettu *Mimosa pudica*)⁶, mutta eivät tosiasiasa aisti: eläimet tuntevat läsnä olevan pahan tai hyvän ja lisäksi muistavat menneitä ja aavistavat tulevaa pitäen huolta, että välttävät pahaa ja saavuttavat hyvää.

Sikäli kuin tämä huolenpito on eläimille ominaista ja aistiperustaista, sitä ei voi erottaa ihmisluonnosta, vaikka ihmisen tavoitteleman hyvän tai hänen karttamansa pahan käsitys voi muuntua aistillisesta ideaaliseksi ja synnyttää pyrkimyksen onnellisuuteen, jota saattaa vain ajatella ja joka yhdistyy aisteihin ainoastaan välillisesti. Koska kuitenkin koko onnellisuuden idea on peräisin aisteista, voimme hyvin vakuuttaa, että aistivana ihmisluonto tähtää välttämättä onnellisuuteen kuten magneetti pohjoiseen.

Yhtä lailla varmaa on, että ihminen on tarkoitettu onnellisuuteen ja että hän aistii.

Tähän ei kuitenkaan sisälly ihmisen arvokkuus. Vaikka onnellisuus, johon ihminen pyrkii, on korkeampaa ja laajempaa kuin onnellisuus, johon typerämieliset eläimet ripustautuvat, tästä suunnasta on kuitenkin etsittävä, ellei ihminen ole orjana palveleva eläin. Madosta, joka käyttää yhtä ainoaa aistiaan, leivoseen, joka iloitsee keväästä, auringosta, laulusta ja miltei moraalisen rakkauden suloisesta huolenpidosta, ja siitä edelleen ihmiseen, joka iloitsee ideaalisesta⁷ mielihyvästä – näin suuri on elollisten olentojen luonnon edistymisen, joka saavuttaa ihmisessä korkeimman asteensa.

§ 9

Mutta ihminen on sonnustettu mieluisaa tavoittelevan ja epämieluisaa välttävän aistin lisäksi järjellä, joka vaatii järjestystä ja vihaa epäjärjestyttä.

Vaikka ulkoisten asioiden voima ajaa häntä aistivana välttämättä onnen tavoittelemiseen, se ei kuitenkaan estä häntä tuntemasta itseään rationaalisenä vapaaksi tuosta voimasta, ja jos kaikki onnellisuuden pyrkimykset suljetaan pois, hän tavoittelee päämäärää, jonka puhdas järki hänelle osoittaa. Itse kukin meistä kykenee epäilemättä siirtymään ajatuksissaan tästä fyysisestä maailmasta toiseen, nimittäin moraaliseen maailmaan. Kuvittele siis mielessäsi olevasi tämän aistein havaittavan maailman ulkopuolella, heti kun vapaudut kaikista aistikokemuksista, kadotat välttämättä myös koko onnellisuuden käsitteen. Tämän jälkeen esitän sinulle seuraavat kysymykset.

Haluatko, että erinomaisen yhtenäisessä oliojärjestelmässä jokainen osa osoittautuu sellaiseksi, millainen sen tulee olla täyttääkseen siinä hyvin oman paikkansa ja säilyttääkseen koko systeemin järjestyksen ja harmonian, toisin sanoen yhtäläisyyden vaihtelevaisuudessa?

Haluatko, että yhteisössä kukaan ei loukkaa lakeja, jotka kaikki sen jäsenet ovat yhteisellä äänellä säätäneet jokaisen noudatettaviksi?

Haluatko, että yhteiskunnassa, jossa kaikkia sen jäseniä velvoittaa heidän itsensä säätämät lait yhteisiin päämääriin pääsemiseksi, se, jolla on tuon velvollisuuden tyydyttämiseksi tarvittavia asioita enemmän kuin hän itse tarvitsee, lahjoittaa ylijäävän sille, jolla on vähemmän kuin hän tarvitsee?

Mitä mahdat vastata? Myönnät varmaan haluavasi kovasti tätä kaikkea, jos seuraat järkeäsi, joka tavoittelee välttämättä ehdotonta yhtäläisyyttä hyväksymättä lainkaan mitään vastaan panemista.

Mitä järki on näet muuta, ellei kykyä ja pyrkimystä koota useat yhteen yhdeksi kokonaisuudeksi? Jos järki epäilyksettä harjoittaa tätä voimaa teoreettisissa asioissa, miksi se ei käyttäisi sitä myös käytännöllisissä asioissa? Sillä kohteiden moninaisuus ei voi muuttaa itse kykyä vaan ainoastaan sen vaikutuksen. Jos ihmisen ajattelu paheksuu jonkin teorian sotkemista, miksi se katsoisi tyynin mielin sitä, että ihmisen toimien sopusointua häiritään?

On siis ilmeistä, että kun koko onnellisuuden käsitys on otettu erilleen, järki tavoittelee hyvettä. Tämä nimittäin sisältyi noihin kolmeen kysymykseen: näimme jo järjen voivan ratkaista ne ilman kokemuksen neuvoa. Ensimmäinen kysymys asettaa ehdottoman luonnonlain, toinen täydellisten ja kolmas epätäydellisten sosiaalisten velvollisuuksien perustan. Kaikkien noiden velvollisuuksien yhteinen alkuperä on se ehdoton yhteys, jota järki välttämättä vaatii.⁸

Rationaalisenä ihminen on siis tarkoitettu hyveen tavoittelemiseen; yhtä varmaa on, että aistivana hän on myös syntynyt onnellisuuden etsimiseen.

§ 10

Kuka kieltäisi, että rationaalinen ihmisluonto on aistivan yläpuolella ja että järki on ikään kuin aistien valtiatar? Järjen asettama moraalinen laki näet velvoittaa ehdottomasti kaikkia järjestä osallisia ja on aina yksi ja sama. Sen sijaan onnellisuuden tavoittelu on heistä yksittäisille välttämätöntä vain, jos aistiva luonto yhdessä rationaalisen kanssa ajaa hänet sen etsimiseen, nimittäin sellaisen onnellisuuden, minkä hän omalla aistimistavallaan ottaa vastaan. Koska tunto riippuu erilaisesta ruumiinrakenteesta, koulutuksesta ja ympäröivistä olosuhteista, se on pakosti eri ihmisissä erilainen.

Tästä on helppo päätellä, että pyrkimys onnellisuuteen on alisteinen kunniallisuuden laille. Ensin on etsittävä hyvettä, sitten onnellisuutta. Onnellisuutta ei voi saavuttaa ilman hyvettä. Jos hyve perustetaan onnellisuudelle, se sortuu kokonaan. Niin kauan kuin ei voida osoittaa, että onnellisuus seuraa välttämättä ja aina hyvettä, niin kauan hyve tuskin lepää turvassa onnellisuuden perustuksilla. On turha yrittää todistaa sitä, ellei olla sitä mieltä, että hyvä omatunto on onnellisuuden perusta. Jotta se onnistuisi, on välttämätöntä, että käsitys kunniallisesta, josta hyvä omatunto saa alkunsa, on tarkoin etukäteen määritelty.

Selvästikin siis ihmisen pitää ensin etsiä hyvettä ja vasta toisena onnellisuutta.

§ 11

Koska rationaalinen ja aistillinen voima, joista järki johtaa välttämättä hyveeseen ja tunto onnellisuuteen, liittyvät kiinteästi ihmisluontoon, niiden molempien yhtyminen on epäilemättä korkein ihmiskunnalle tarkoitettu hyvä.

Mutta kokemus osoittaa, että ihminen ei voi saavuttaa maan päällä täydellistä hyvettä eikä täydellistä onnellisuutta, ei erikseen eikä yhdessä. Ajatuksissaan moraalisen maailman luova ei kykene viemään sitä fyysiseen maailmaan niin, että ne olisivat keskenään täysin yhteneväiset. Sen tähden meidän on joko uskottava, että Jumala, jonka korkea viisaus, pyhyys ja voima yhdistävät ne, on olemassa ja että ihmisellä on iankaikkinen elämä, jossa hänen onnellisuutensa lähenee lähenemistään hyvettä, tai sitten emme voi käyttää lainkaan järkeä; järjen käyttö välttämättä edellyttää, että pidämme yllä toivoa siitä, että hyveen ja

onnellisuuden harmonia tulee lähemmäksi ja lähemmäksi, vaikka emme pysty sitä koskaan täysin saavuttamaan.⁹

Siten ihmiselle tarkoitettu päämäärä näkyy selvästi. Hän on syntynyt seuraamaan ehdottomasti hyvettä, mutta tavoittelemaan onnellisuutta sillä ehdolla, että palvelee hyvettä; on toivottava Jumalalta, että nämä yhtyvät iankaikkisessa elämässä.

§ 12

Kun siis ajatellaan ihmisluonnon päämäärää, ymmärretään helposti, mitä on sen täydellisyys. Alussa määrittelemästämme täydellisen käsitteestä seuraa, että se on ihmisen päämäärän saavuttamiseen parhaiten soveltuvien inhimillisten asioiden harmonia.

Inhimillisiin asioihin kuuluvat yhtä hyvin kyvyt, joilla ihminen on varustettu, kuin myös häntä ympäröivät ulkoiset asiat, joita hän käyttää, joita hän toimittaa ja jotka panevat häntä liikkeelle.

Sen vuoksi käsitetään oitis, että mielen ja ruumiin kaikkien kykyjen, joilla hyvettä ja onnellisuutta hankitaan ja lisätään, viljeleminen ja korkealle virittäminen, kuten myös kaikkien tätä tarkoitusta palvelevien ulkoisten asioiden käyttö, kuuluvat ihmiskunnan täydellisyyteen.

Niinpä kun filosofi vakuuttaa, että aikoessaan noudattaa hyvettä maan päällä ihmisen on täytynyt pysyä ikuisessa barbariassa ja tietämättömyydessä, hänen mielipiteensä on yhtä vastakkainen järjen kanssa kuin niiden teologioiden oppi, jotka uskovat fanaattisesti, että se, joka heidän sanontatapansa mukaan on erillään maallisesta, ansaitsee toimeentulolla hurskaudella osallisuuden taivaallisesta onnesta.

Ihmiskunnalle on nimittäin ominaista mennä jatkuvasti eteenpäin ja saada jatkuvasti aikaa, vaikka sitä päämäärää, johon hän pyrkii, ei ainakaan tässä elämässä voisi koskaan kokonaan saavuttaa.

Kaikien sen harjoittaminen, mikä voi lisätä ihmisen hyveellisyyttä, onnellisuutta ja (kunniallista) mielihyvää, on hänelle luvallista ja myös määrätty hänen tehtäväkseen.

§ 13

Kuvattuamme täydellistä ihmisyyttä alustavin vedoin jää jäljelle enää se, että ajan puutteen pakottamina piirrämmekin sen koko kuvan lukijoille.

Esittämästämme käy helposti ilmi, että meidän käsittämämme täydellinen ihminen eroaa melkoisesti sekä epikurolaisten onnellisuudesta että stoalaisten viisaasta¹⁰. Epikurolaisuudesta sen erottaa puhtaan hyveen tavoittelu sen itsensä vuoksi, stoalaisuudesta puolestaan ulkoisen onnellisuuden lisääminen hyveeseen, ja toivo jumalallisesta oikeudenmukaisuudesta ja ikuisesta elämästä erottaa sen näistä molemmista.

Muistuttakaamme lopuksi, että yksittäisen ihmisen on huomioitava ennen kaikkea kaksi asiaa tavoitellessaan ihmisyytensä päämäärää. Olkoon hän ensinnäkin varuillaan, ettei käytä muita järjellä varustettuja omien suunnitelmiansa pelkkinä välikappaleina.

Toiseksi hän pyrkiköön harjoittamaan kaikkia niitä asioita, joiden käyttöä hän tarvitsee, niiden luonteen mukaisesti.

Järjen ehdottomasta laista johtuvat ehdot asettavat välttämättä kaikkien asioiden yhteyden.

Suomentanut Raija Sarasti-Wilenius

Toimittanut Jarkko S. Tuusvuori

Viitteet [& Suomentajan & toimittajan huomautukset]

¹ [Latinan täydellinen, *perfectus*, tarkoittaa kirjaimellisesti ”valmiiksi tehtyä” tai ”päätökseen saatettua”.]

² [Alkutekstissä *negrum*.]

³ Kantin määritelmä ei näytä poikkeavan paljoa tästä täydellisen käsityksestä, *Critik der practischen Vernunft* (1. osa, 1. nide, 1. pääkappale, s. 70, 2. painos): täydellisyys (Vollkommenheit) käsite teoreettisessa merkityksessään ”merkitsee jokaisen olion täydellisyyttä [Vollständigkeit] lajissaan [...]. Täydellisyys käsite käytännöllisessä merkityksessä on sitä vastoin olion kelpaavuutta tai riittävyttä kaikenlaisiin tarkoituksiin.” [Ks. *Käytännöllisen järjen kritiikki* (Kritik der praktischen Vernunft, 1788/1792/1797). Teoksessa Immanuel Kant, *Siveysopilliset pääteokset*. Suom. J. E. Salomaa (1928). 2. p. WSOY Helsinki 1990, 213.] Mutta miksi ”kaikenlaisiin”? Eikö täydellisen asian teoreettisella mielikuvalla määritellä sille yksi päämäärä ja eikö asian käytännöllisesti ymmärrettävä täydellisyys perustu sille, miten tuo asia soveltuu tuon päämäärän saavuttamiseen?

⁴ [Platonin *Timaios*-dialogissa *pronoia* esiintyy jumalan/jumalten ”kaitselmuksen” merkityksessä. Ks. 30c & 44d. Suom. A. M. Anttila. *Teokset V*. Otava, Helsinki 1982. *Uudessa testamentissa* termin tapaa merkityksissä ”huolehtiva hallinto” (Ap. T. 24:2) & ”hemmottelu” (Room.13:14). Kirjaimellisesti kreikan sana merkitsee kuitenkin ennalta (*pro*) järjeilemistä, tajuamista, käsittämistä tai tietämistä (*nous, noia*). Vastaavasti *ennoia* tarkoittaa käsitettä tai käsitystä.]

⁵ Vrt. huomautus § 1 yhteydessä.

⁶ [Mimosan hernekasvisuvun tunnetuin laji on tuntokasvi, *Mimosa pudica*. Sen lehtiä kosketettaessa lehdykät painuvat nopeasti vastakkain ja lehtiruoti taipuu alas.]

⁷ Ideaalista nautintoa ei pidä sekoittaa rationaaliseen nautintoon, joka syntyy järjestyksen ja harmonian havaitsemisesta. Se eroaa myös täysin onnellisuuden havaitsemisesta, joka on aistinautintoa, siinä missä ideaalinen nautinto on järjen nautintoa. Rationaalinen nautinto syntyy esimerkiksi matemaattisen ongelman ratkaisusta, kokonaan erillään sen avulla hankittavan kunnian tai hyödyllisyyden käsityksestä.

⁸ Tässä yhteydessä ei käy päinsä tarkastella kaikkia tätä asiaa puolustavia ja vastustavia arvioita; se myös ylittäisi omat voimani. Niistä ensisijaisista väitteistä, joita tiedän esitetyn kantilaista kunniallisen määritelmää vastaan, tämä näyttää minusta keskeiseltä: tuo filosofia korottaa hyveen ihmisluonnon kykyjen yläpuolelle, ajatuksen tuottamaksi ja ainoastaan ajatuksen avulla osoitettavaksi. (Ks. esim. *Försök til[1] en granskning af Kantiska Grunderna för odödlighet och en Gud*, 9–). [Ilmeisesti Lundin yliopiston teoreettisen filosofian professorin Matthias Fremlingin (1743–1820) Tukholmassa 1798 anonyymisti julkaisema tutkielma Kantin kuolemattomuus- ja jumalakäsityksistä.] Mutta miten tahansa kunniallisen määrittelyään, kaikki filosofit ovat yksimielisiä siitä, että se on ainoastaan abstrakti idea, johon ihmiset suuntaavat toimiaan saavuttamatta sitä koskaan täysin. Epikurolaisetkaan eivät saavuta koskaan maan päällä sitä tavoittelemaansa *eudaimoniaa* [kr. ”onni”. Pääkäsitteitä teoksessa Aristoteles, *Nikomakhoksen etiikka*. Suom. Simo Knuutila. *Teokset VII*. Gaudeamus, Helsinki 1987.]. Vaikka emme kykene pääsemään perille hyveen päämäärään, emmekö kuitenkin voi suunnata sitä kohti ja päästä lähemmäksi sitä? Vaikka merimies ei koskaan pääsisi pohjoisnavalle, hän kuitenkin ohjaa laivansa kohti pohjoista. Ja vaikka kunniallisen alkuperä on järjen puhdas idea, siitä ei seuranne, että se ei liity mitenkään käytäntöön? Eikö puhtaan matematiikan todistamalla täysin rationaalilla teeseillä ole suurta käyttöä yleisessä elämässä, vaikka matemaattista pistettä tai janaa ei voida fyysisesti osoittaa? Kuten puhdasta matematiikkaa tulee ja voi soveltaa mekaaniseen tietoon, siten tapojen metafysiikkaa voi ja tulee soveltaa moraalioppiin.

⁹ Minusta näyttää, että myös niiden, jotka eivät ole yhtä mieltä Kantin kanssa siitä, että Jumalan olemassaoloa ja ihmissielun kuolemattomuutta ei voi todistaa millään perustein, on hyväksyttävä tämä Kantin teokseen *Critik der praktischen Vernunft* (1. osa 2. nide 2. pääkappale) sisältyvä väite. [Ks. *Käytöllisen järjen kritiikki*, 312–324.]

¹⁰ [Tässä otetaan etäisyyttä epikurolaisesta eudaimonismista ja stoalaisesta *sapientia*-opista.]